

coloniei; teritoriul; topografia oraşului; populaţia; tipologia stelelor funerare), regiunea Kumanovo în antichitate (limitile regiunii; evoluţie economică şi organizare; aşezările antice ale regiunii; staţiuni vamale; populaţie).

Corpus-ul (p. 47—184) cuprinde un număr de 248 de inscripţii — câteva greceşti (nr. 19, 20, 61, 81, 177, 179—184, 187, 188, 246, 247), dar cele mai multe latine; ele sînt grupate în patru secţiuni: inscripţii din *colonia Scupi* (nr. 1—193), stîlpi miliari (nr. 194—206), inscripţii din regiunea Kumanovo (nr. 207—247); o inscripţie de provenienţă nesigură (nr. 248). Cu excepţia miliariilor, grupate separat, inscripţiile sînt prezentate pe categorii: votive, onorifice, funerare; ediţia urmează criteriul riguroase, impuse încă de la publicarea primului volum: date tehnice, textul epigrafic însoţit de imaginea fotografică, comentariu (istoric şi epigrafic). Indicii (p. 185—194) facilitează consultarea volumului, iar un tabel de concordanţe bibliografice permite confruntarea rapidă a surselor epigrafice privind fiecare inscripţie.

În încheiere, se cuvine a sublinia condiţiile grafice excepţionale în care apare întreaga serie, ca şi publicarea a într-o limbă de circulaţie internaţională, care permite parcurgerea fără dificultăţi a comentariului ce însoţeşte fiecare text epigrafic.

Bucureşti, martie 1984

Constantin C. Petolescu

Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwig, I: Frühe Tonsarkophage und Vasen, hg. und bearb. von Ernst BERGER und Reinhard LULLIES, mit Beiträgen von John BOARDMAN, Günter NEUMANN, Ingo PINI, Margot SCHMIDT, Erika SIMON und Emily VERMEULE; II: *Terrakotten und Bronzen*, hg. von Ernst BERGER, mit Beiträgen von Ernst BERGER, German HAFNER, Helga HERDEJÜRGEN, Emil KUNZE, Gérard SEITERLE und Vera SLEHOFEKOVA. Basel — Mainz, Archäologischer Verlag — Ph. v. Zabern (Komm.), 1979, 1982, 251, 312 p. (Veröffentlichungen des Antikenmuseums Basel, Bd. 4 /1—2)

«Das Antikenmuseum» de la Basel este unul dintre cele mai frumoase şi mai moderne muzee din Apusul Europei. Deschis în 1966, el este dedicat în special artei greceşti şi cuprinde o excepţională varietate de monumente de prima mîină (ne aşteptat de multe şi splendide originale greceşti de sculptură, arme arhaice perfect conservate, vase atice atribuite sau semnate de marii ceramişti ai figurilor negre şi roşii, vase italiote cu interesante reprezentări iconografice, teracote în special din Sicilia şi din Magna Graecia). Piesele sînt expuse cu mult gust, fără a se stingheri una pe alta, iluminate discret din unghiurile cele mai potrivite. Directorul muzeului, prof. Ernst Berger, şi echipa sa de colaboratori au creat o atmosferă intens stimulantă şi elevată, continuînd tradiţia la Basel a unuia dintre cele mai active şi mai înnoitoare centre de cercetare a artei greceşti.

Toate acestea se datoresc şi faptului că cea mai mare parte a muzeului cuprinde colecţia de piese antice a soţilor Irene şi Peter Ludwig din Aachen. Colecţia Ludwig, una dintre cele mai valoroase din Europa, cuprinde opere de artă din diverse epoci. Aproape toate sectoarele ei au fost ataşate unor mari muzee. Colecţia antică, din care cele mai numeroase piese au intrat în muzeul de la Basel, cuprinde obiecte din perioada cuprinsă între al II-lea mileniu î.e.n. şi epoca imperială romană, cele mai multe din sec. VI—V î.e.n. Publicaţia colecţiei Ludwig din acest muzeu este prevăzută a avea 3 volume, dintre care au apărut primele două.

Volumul I cuprinde catalogul vaselor greceşti, italiote şi etrusce, precum şi două sarcofage (unul minoic, celălalt micenian), urmat de câteva studii speciale asupra unor piese mai deosebite. Cea mai mare parte dintre piesele publicate în volum au fost deja expuse în cadrul unei expoziţii organizate la Hessisches Landesmuseum Kassel, între 25 mai şi 6 octombrie 1968, cu un catalog redactat de R. Lullies (*Griechische Kunstwerke Sammlung Ludwig, Aachen, Aachener Kunstblätter*, Bd. 37, 1968). Textele şi cea mai mare parte din clişee au fost preluate din acest volum, cu unele întregiri bibliografice. Actualul volum cuprinde 24 vase achiziţionate între timp, pentru care, alături de R. Lullies, au lucrat Ingo Pini, Erika Simon şi Margot Schmidt (mai ales ceramica italiotă). Cîteva observaţii la acest catalog: craterul-deinos cat. 8, nord-ionic, datat «cître 600 î.e.n.», poate aparţine celui de al doilea sfert al sec. al VI-lea, fiind contemporan cu amforle din clasa Levitsky, prin friza zoomorfă (cf. *Histria* IV, cat. 5—8), şi cu farfuriile cu picior înalt sau înelar, prin decorul floral (*ibidem*, cat. 103 urm.). Deinos-ul cu suport înalt protocorintic tîrziu, cat. 9, piesă rară şi splendid conservată, a fost examinat de J. Boardman într-un studiu special din *Antike Kunst*, 13, 1970, p. 22—24, reprodus în partea a doua a cărţii. Două vase cat. 10—11, o oenochoe plată şi una înaltă, protocorintice tîrzii, au fost atribuite amîndouă pictorului de la Vatican, identificat încă de H. Payne, şi configurează acum mai bine opera acestui artist. Craterul cu colonete, corintic mijlociu spre tîrziu, cat. 13, achiziţionat recent, a fost atribuit grupului «Dreimädchen», din care face parte şi skyphos-ul din colecţia Severcanu din Bucureşti (CVA 2, pl. 7), atribuit pictorului de la Samos. Dintre vasele atice cu figuri negre

semnalăm două amfore «one piece» tip B, atribuite pictorului lui Amasis (cat. 19—20), din perioada tirzie a carierei sale. Este interesantă amfora din aceeași categorie (cat. 21), cu reprezentarea epifaniei lui Dionysos. Amfora sub-nikostenică cat. 26 are pe gît reprezentarea unei figuri feminine înaripate, în fugă spre dreapta, amintind de gorgona fugind de pe cupa tip C descoperită la Tariverdi, pe care o atribuim unui atelier din Eretria (*Histria* IV, cat. 257). Hydria cat. 30 a fost recent atribuită de către D. von Bothmer unui atelier eubic. Cele mai valoroase piese sînt însă vasele atice cu figuri roșii. Cupa cu ochi profilației a pictorului Oltos, cat. 34, se distinge prin calitatea desenului. Se remarcă 3 vase ale pictorului de la Berlin, acest important artist din faza de tranziție de la stilul arhaic-tirziu la cel sever. Unul din ele, deinos-ul cat. 39, este ilustrat cu scena plecării lui Zeus din Olymp, și a fost comentat de R. Lullies într-un studiu special din *Antike Kunst* 14, 1971, p. 17—23, reprodus la sfîrșitul volumului. Ca și deinos-ul, amfora cat. 40 aparține perioadei mijlocii a activității pictorului. Lekythos-ul cat. 41, decorat cu un «Daseinsbild» al lui Apollo, face parte din ultima sa perioadă de lucru. O pelike, cat. 49, a pictorului de la Villa Giulia, reprezintă o replică aproape fidelă a cunoscutului vas, adesea reprodus, din colecția Muzeului Metropolitan din New York (Beazley, ARV² p. 619.17), cu reprezentarea lui Apollo încadrat de Artemis și Leto, în atitudinea «Spendende Götter». O interesantă oenochoe (tip Beazley ARV² p. L, forma 7 = Richter-Milne, fig. 132), datînd de la sfîrșitul veacului al V-lea, cat. 59, a prilejuit interesante comentarii din partea Adrianei Lezzi-Hafner privind existența unui singur atelier atic specializat în producerea acestei forme, atelier în care lucrau mai mulți pictori, cei mai importanți fiind pictorul Makaria și pictorul Taurului. Doi lekythoi cu fond alb, cat. 60—61, dintre care primul cu reprezentarea unei Erinys avînd doi șerpi și alergînd către stînga, însoțită de inscripția $\epsilon\sigma\theta[\epsilon]\tau\omicron\nu$ sau $\epsilon\sigma\theta[\iota]\tau\omicron\nu$ (dualul imperativ prezent al verbului $\epsilon\sigma\theta\omega$: ‘mîncăți, voi doi!’). Dintre vasele italiote se remarcă craterul-clopot cat. 70, cu o interesantă reprezentare a legendei lui Laokoon. Examinată într-un studiu special la sfîrșitul volumului de către Margot Schmidt. Pe acest vas este interesantă reprezentarea epifaniei lui Apollo alături de statuia sa.

Volumul al doilea cuprinde două secțiuni, teracote și bronzuri. Economia lucrării a suferit, în avantajul ei, o schimbare. S-a renunțat la studiile speciale de la sfîrșit, acordîndu-se o mai mare libertate autorilor în examinarea pieselor, unele exegeze atîngînd proporțiile unor importante studii. În prima secțiune se publică 136 de teracote, cele mai multe din Grecia Mare (Tarent și Medma), din fosta colecție Tom Virzi de la New York, expuse în cadrul unei expoziții temporare la Berna în 1978, *Götter, Menschen und Dämonen*, cu un catalog al Helgei Herdejürgen (autoarea descrierilor din acest volum). Lotul tarentin reprezintă o bună selecție pentru uriașa cantitate de teracote din acest oraș, cunoscute pînă acum. Se remarcă personajul masculin culcat, caracteristic acestui atelier, piesa cea mai veche (cat. 88) de la sfîrșitul veacului al VI-lea î.e.n. Unele dintre aceste personaje poartă pe cap acea decorație în formă de diademă înflorată a cărei semnificație nu este bine clarificată încă. Interesantă de asemenea este seria de antifexe semicirculare datînd din sec. VI—IV î.e.n., decorate cu capete masculine sau feminine (cu elemente demonice sau dionysiace). Cel de al doilea lot provine din Medma (azi Rosarno), colonie lokriană din sudul Calabriei. Producția coroplastică denotă influența metropolei, multe piese fiind chiar aduse din Lokroi. Piesele sînt într-un stil arhaizant de la începutul și din mijlocul veacului al V-lea î.e.n.: femei în picioare sau așezate purtînd pe umăr sau ținînd cocoși și porumbre, cutii și phiale, flori și ființe masculine sau feminine înaripate. Atributele apar și pe reliefulurile lokriche. Un studiu amplu este dedicat de către Ernst Berger celor trei statuete de epocă imperială (vase plastice) reprezentînd pe Nemesis (cat. 212), Afrodita (cat. 213) și pe Afrodita «cu coafură modernă» (cat. 214), achiziționate la Istanbul, pentru care se identifică tipul statuar și se urmărește tradiția coroplastică. În sfîrșit, secțiunea dedicată teracotelor se încheie cu două statui portret, studiate de German Hafner, care aduc prețioase contribuții la cunoașterea originii etrusce a portretului roman.

Cea de a doua secțiune a volumului cuprinde catalogul bronzurilor și se deschide cu descrierea unui scut grecesc arhaic, provenind dintr-un mormînt din Sicilia, foarte bine conservat. Studiul amplu este semnat de E. Kunze și este însoțit de un apendice tehnic privind detaliile de fabricație a diverselor părți, rezultatele unor analize metalografice, reprezentînd o importantă contribuție la cunoașterea armamentului grec. Ernst Berger prezintă în continuare (cat. 218—219) piese de podoabă arhaice pentru cal: un apărător de cap etrusc și o pereche de apărătoare de cap grecești din Grecia Mare (*Pferdestutzen*). Pentru cea de a doua, autorul face lista pieselor cunoscute pînă acum, împreună cu schița evoluției lor în timp, însoțită de interesante considerații asupra unor piese similare din Orient și din aria traco-scitică. În sfîrșit, același arheolog prezintă o statueta de bronz (Herakles șezînd) dintr-un car elenistic.

Publicate în condiții grafice excepționale, aceste două volume onorază atât colecția Ludwig cit și echipa de arheologi din «Antikensmuseum» de la Berna.